

“La novel·la i la nostra literatura” de Joaquim Santasusagna: una mostra del debat sobre el gènere a la Revista del Centre de Lectura

Xavier Bonillo

TOT I QUE ALAN YATES ASSENYALA QUE “LES novel·les de l’any 1925 vénen a cloure, de manera eficaç, la reflexió col·lectiva posada en marxa arran del 1917” (*Una generació sense novel·la?* Ed. 62, Barcelona, 1975, pàg. 201) a la *Revista del Centre de Lectura* encara hi ha una mostra posterior d’aquesta contesa signada per Jeroni Prat¹, “La novel·la i la nostra literatura”, (núm. 159-160, setembre de 1926, pàg. 245-55).

Joaquim Santasusagna planteja en aquest llarg article², dividit en nou seccions, diverses reflexions directament o tangencialment relacionades amb la creació novel·lística. A la primera, titulada “Influència social de la novel·la”, després d’assumir la facilitat d’arribada al públic del gènere, s’interroga sobre si és possible que aquesta connexió popular indiscutible s’obtingui sense perdre la funció d’enriquiment cultural i erudició que ell creu pròpia de la literatura: “*La novel·la és, certament, el gènere literari que està més a peu pla amb el poble. Cap altre no el supera en aquest sentit. El lector s’hi abandona perquè en treu un gaudi directe d’entreteniment. En llegir-ne és, alhora, un element actiu i un element passiu. Pel sol fet de llegir aconsegueix una acció i, a través d’ella, va apareixent tota una evocació, que percep sense capficar-s’hi. En el cas que sigui presentada una psicologia complicada i l’autor en recerqui els recòndits replecs o en un altre que uns personatges siguin només esbossats o llur acció mig sospesa, el paper passiu serà menor. [...] El teatre –i ho diem per a sortir al pas de la possible objecció del lector– és també eminentment popular, però no és, ben bé, un gènere literari estricte: arriba al públic per mitjà de l’audició i la vista. La part literària ens pervé a través de l’art histriònic dels còmics, que pot ressaltar o perdre tota la gràcia segons la interpretació que rebí. [...] Llegir novel·les és abandonar-se a una plaent distracció i és, també, contraure un vici. S’hi perd molt de temps, potser massa. El lector no en surt amb una ampliació dels seus coneixements ni almenys –cas que sembla que s’hauria d’esdevenir, puix que s’hi estudien esdeveniments i caràcters humans– amb més experiència a la vida. Els coneixements només poden adquirir-se per mitjà d’un estudi metòdic i l’experiència de la vida –si no fèssim tantes coses per impuls interior o obligats per circumstàncies ineludibles– només pot tenir-se a mesura que el temps s’escorre [...] Valdria més, ben cert, que hom pogués distreure’s amb ocupacions més sòlides que la lectura d’una novel·la. Hi ha tantes coses a les quals hom deuria dedicar-se, sobretot al nostre país! Llavors, però, apareix allò del premier et second métier, a cap dels quals no podem consagrar-nos absolutament. És també, una mica graciós que, per oblidar momentàniament l’exercici d’un, haguem de*

treballar en un altre. Podria ésser, i tot, que n’haguéssim de cercar un tercer per oblidar, a estones, els dos i, operant així successivament, fariem tantes coses que només podríem actuar de tasta-olletes. Per això, en tota literatura, la producció de la novel·la –passatemp intel·lectual– és infinitament superior a la d’assajos i estudis literaris, a la de llibres d’idees i de ciència i inclús a la de poesia. La novel·la la compra el poble, els llibres d’estudi o de densitat ideològica només interessen a les seleccions. Per això podrem fàcilment deduir la vitalitat i la vigoria d’una literatura contemplant el quadro estadístic de la seva publicació de novel·les. Tota literatura –com tot ideal– no arriba a la plenitud fins que no ha conquerit les capes més càndidament autèntiques del poble. Literàriament, s’haurà arribat a la superació de la fase del docte per l’indocte, que, segons Nicolau d’Olwer, és la senyal d’un desenvolupament literari. Nosaltres creiem que no s’hi és fins que la producció novel·lística no té un crèdit veritable i constant. Aleshores existeix la demostració que el poble s’ha assimilat una literatura, que podria dir-se nacional a boca plena. No fóra millor guiar-lo per altres viaranyes, en el seu afany? Potser sí, la lectura de la novel·la no proporciona, com havem dit, una efectivitat pràctica, però no tot es perd. Llegint –saludem joiosos la novel·la en voga excel·lentment escrita– hom afina, sense voler, els seus coneixements lingüístics, cosa que es reflectirà en el parlar i en l’escriure. Això sol ja és remarcablement interessant”.

A la segona secció, “L’estil i la novel·la”, recorda l’obligació d’emprar aquest cabal per a fer popular la tasca normalitzadora endegada per Fabra: “*A Catalunya, mentre el nostre idioma no sigui una cosa definitiva, l’escriptor ha d’ésser inflexiblement acadèmic. Només pot deixar d’ésser-ho el que s’escudi en la ignorància. [...] Avui tenim magnífics estilistes. L’estat actual de depuració i fixació del català literari ho permet. Una quinzena d’anys enrera no érem a la normalització d’ara, Montoliu ja destriava mitja dotzena de bons estilistes: Ruyra, Víctor Català, Pous i Pagès, Pin i Soler, Massó i Torrents i Bertrana. L’il·lustre habitual editorialista de La Publicitat –també un excel·lent estilista– troba, avui, remarcable ‘la prosa agilitatíssima i matisada de Carner, la prosa polida i filològicament perfecta de Carles Riba, la prosa àuria i cisellada de Llorenç Riber’”.* Tot seguit, sota l’epígraf “La novel·la dins la nostra renaixença”, intenta de resumir l’evolució que ha patit la novel·lística catalana des de la Renaixença fins al 1926: “*Hom va anar, en aquestes primeries, una mica precipitat. Tot just retrobada la llengua, es volia adaptar-la a totes les activitats. El noucents, amb el seu predomini poètic i l’aparició de Fabra amb la seva científica preparació*

filològica, el seu bon gust i el seu entusiasme constructiu, ha estat com una segona renaixença. Ara, que som en període de forçada absència política, l'atenció del públic i dels selectes s'ha concentrat en un sol bellugueig. La literatura ha tret una gran ufana. Conseqüentment, el desnivell que existia, no fa gaire, entre la producció poètica i la prosa, a favor de la primera, he desaparegut. Ens encaminem a bon pas al percentatge favorable a la prosa de tota literatura normal. Això es deu, principalment, a l'escalf del poble. Avui es llegeix en català, i la nostra literatura ha estat presa com a símbol de la nostra personalitat col·lectiva. Hem vist, inclús, un esdeveniment insòlit només cinc anys enrera: l'èxit de llibreria i l'exhauriment ràpid d'edicions copioses". En acabat, Santasusagna, a la secció "La novel·la popular", s'arrangera al costat de les tesis defensades per Josep Maria de Sagarra, però matisant que, per bé que s'ha de fer una literatura per al poble, no s'ha de renunciar pas a la qualitat: "Som, doncs, al bon temps per a la novel·la, puix que la literatura ha passat del cenacle al poble. Josep M. De Sagarra, que deu percebre finament els batecs populars, la va demanar oportunament en veu alta. Algú ha dit que aquestes demandes són inútils, puix que és difícil que les novel·les neixin com els bolets. Aquesta dificultat, però, no és sinó per a la bona novel·la, que sorgeix rarament en mig d'una producció mediocre o passadora i, fins i tot, de la de favor passatger. [...] Hem de desitjar, doncs, en bé de la nostra renaixença, que ara sembla culminar, que surti l'escriptor que faci novel·les per al poble –no tenim ja un precedent i un exemple en el cas una mica lamentable de Josep M. Folch i Torres? I, fent-li companyia, aquell altre que es faci un èxit enmig dels selectes i el que escrigui aquella obra, joell d'una literatura, que conegui el favor de dalt i de baix, amb olor d'eternitat".

Més endavant, però, amb el títol de "La novel·la en crisi?" contradiu les conclusions de Yates i recorda que, malgrat tot, la quantitat no garanteix mai la qualitat: "Sembla [...] que no hem tingut sort en el moment. El gènere és en decadència. Hilari Belloc ha anunciat formalment la mort a aquesta [...] Dubta que, a Catalunya, sorgeixi esponerosa, puix que li manca una sòlida plataforma edificada pels clàssics. Ens cal, però, observar de passada, que no hem d'oblidar que els nostres

clàssics medievals –o pre-clàssics, si es vol– ens han llegat, si més no, un bell i envejable monument novel·lístic: *Tirant lo Blanch*. La causa més anguniosa, creiem nosaltres, per la seva crisi, avui encara en futur, és l'abundor que en segreguen totes les literatures. I l'abundor, com diu el poble, mata la fam". Aquí l'article canvia d'orientació, a les seccions "Una trilogia catalana", "Ruralisme i ciutadanisme" i "Una novel·la antològica: Solitud", l'escriptor reusenc exposa clarament quines són les seves preferències que, indirectament, palesen la manca de producció noucentista: "La nostra prosa s'honora amb tres obres culminants de novel·lística: *Solitud*, de Víctor Català, *Els sots feréstecs*, de Raimon Caselles i *Nàufrags*, de Bertrana. Són tres obres per a passar la frontera i fer-nos quedar bé". Sense abandonar aquest raonament, clou l'article amb la secció "Dos mots finals": "La nostra literatura presenta dos miracles. Jacint Verdaguer és l'aparició d'un literat formidable en una literatura gairebé inexistent. Víctor Català escriu *Solitud*, obra mestra d'una novel·lística que, encara avui, és només una esperança. Això –cal mirar-ho d'aquesta manera– és altament encoratjador. Pot fer sospitar a la nostra literatura, fa tan poc temps desclosa, els més elevats destins. El millor camí per menar-la-hi, però, ha d'ésser una bona i abundant novel·lística. Ella li crearà un públic addicte. Sense aquest, no deixaria d'ésser mai sinó una pobre flor d'artifici".

Fins aquí, Santasusagna rebateja clarament, al meu parer, la idea de Yates segons la qual, al 1925, el debat de la novel·la a la literatura catalana s'havia esgotat. Si més no, a comarques, com fa veure aquest article, encara era viu.

¹Sota aquest pseudònim s'amaga Joaquim Santasusagna, l'intel·lectual reusenc que exercí la crítica literària del 1926 al 1928 a la publicació de l'entitat: "Consideracions sobre la poesia", núm. 147-148, març de 1926, pàg. 58-62; "Conteuts catalans"

d'A. Schneeberger, núm. 153-154, juny de 1926, pàg. 170-171; "Entre la vida i els llibres de J. Estelrich" i "La novel·la picaresca y el pícaro en la literatura espanyola de Mireya Suárez", núm. 155-156, juliol de 1926, pàg. 204-205; "Històries i fantasies de Martínez Ferrando" i "Records d'infantesa de Frederic Mistral", núm. 159-160, setembre de 1926, pàg. 268 i 270; "L'home ben educat de Myself", núm. 161-162, octubre de 1926, pàg. 304; "Jaume I de F. Soldevila", núm. 167, març de 1927, pàg. 67; "L'oci de la paraula de López-Picó", núm. 172, agost de 1927, pàg. 201; "La bona nova de J. Ruyra", núm. 176, desembre de 1927, pàg. 296-300; "L'incest de C. A. Jordana", núm. 178, febrer de 1928, pàg. 56 i "Resum de literatura catalana de L. N. d'Olwer", núm. 180, abril de 1928, pàg. 122-123; entre d'altres.

² Recollit a J. SANTASUSAGNA, *Contra els tòpics* (a cura de Pere Anguera), Edicions del Centre de Lectura, Reus, 1985. Hi ha també reproduïdes les cartes de Víctor Català.